

Stara dekljska kočevarska noša, ženska obleka, ruta in spodnje perilo.
Foto: Sašo Kovačič, Muzej novejšje zgodovine Slovenije, 2017.

Deček si ogleduje polhovko in poljšje pasti.
Foto: Sašo Kovačič, Muzej novejšje zgodovine Slovenije, 2017.

VITRINE SPOMINA

Razstava o prebivalcih Kočevske

Območje širše Kočevske, kjer je do druge svetovne vojne prevladovala raba kočevskega narečja, so zaznamovale neugodne zgodovinske okoliščine. Najbolj tragična je bila izselitev večine prebivalstva, ki je podlegla Hitlerjevi propagandi in se pozimi 1941/42 odselila »domov v Rajh«. Po vojni je bil del območja nedostopen, saj je pripadel t. i. zaprtemu območju, del pa je varoval skrivnost povojnih pobojev. Zaradi protiverske in protinemske nastrojenosti je bila porušena večina cerkva, kapelic in pokopališč, s tem pa izgubljena bogata kulturna dediščina. V 50. letih 20. stoletja so v zapuščene kraje začeli prihajati novi priseljenci iz drugih slovenskih krajev, ki so večinoma poselili dostopnejše vasi, medtem ko je obsežne dele nekdanj kultivirane pokrajine prerastel gozd. Pretrgana kontinuiteta poselitve je poglavitni razlog za pomisleke, ki jih pogosto slišim na Kočevskem: ali na Kočevskem sploh imamo identiteto; kaj sploh imamo razen gozda in medvedov, po katerih nas vsi poznajo; ali zaradi tragične zgodovine sploh imamo kulturno dediščino ali pa praktično nimamo česa pokazati?

Čeprav se je z izselitvijo kočevskih Nemcev poselitvena kontinuiteta na tem območju pretrgala in je bila večina kulturnih objektov porušena, območje ni izgubilo kulturne dediščine in identitete, pač pa ga je tragična preteklost celo kulturno obogatila. Po vojni so na Kočevsko prišli priseljenci iz drugih slovenskih pokrajin in si v prej zapuščenih krajih z znanjem in izkušnjami, ki so jih prinesli s seboj, ustvarili nova življenja. Poleg peščice Kočevarjev, ki se med vojno ni izselila, so na tem območju tradicionalno

prisotne še romska skupnost in nekatere novodobne priseljske skupnosti (Hrvati, Srbi). Vsako leto se na obisk vrača vse več izseljenih kočevskih Nemcev in njihovih potomcev, ki iščejo svoje korenine. Še več: kulturne prvne s tega območja so se razširile po svetu, saj se poleg Slovenije ohranjajo tudi v ZDA, Kanadi, Avstriji in Nemčiji, kamor so se Kočevarji izselili. Lahko bi celo rekli, da je Kočevska bila in ostaja stičišče kultur, zato imamo tam zanimivo etnološko dediščino, ki pa se jo morajo prebivalci naučiti prepoznati kot tako.

Da bi prebivalce Kočevske spodbudila k p(rep)oznavanju njihove dediščine in dediščine območja, sem zasnovala razstavo *Vitrine spomina*. Poglavitno se mi je zdelo v sam proces vključiti vse, ki se tako ali drugače identificirajo s Kočevsko: Kočevarje staroselce, povojne priseljence pa tudi (med vojno) izseljene Kočevarje. K sodelovanju sem povabila 21 posameznikov in jih prosila, naj za razstavo posodijo tiste svoje osebne predmete, povezane s Kočevsko, za katere menijo, da so simboli njihove kulturne dediščine oziroma identitete. Prikazanih je šest predmetov Kočevarjev staroselcev, pet predmetov drugih prebivalcev Kočevske (povojnih priseljencev), pet predmetov Kočevarjev iz Avstrije ter šest predmetov Kočevarjev iz ZDA in Kanade (skupaj 22 predmetov). Razstava za razliko od dosedanjih razstav s kočevarsko tematiko ni zgolj plod zunanega opazovalca (oziroma strokovnjaka) in ne temelji na njegovem izboru predmetov, ampak je participatorna in inkluzivna, saj sodelujočim omogoča aktivno sodelovanje,

* Anja Moric, dr. politologije, raziskovalka, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Aškerčeva 2,1000 Ljubljana; anja.moric@ff.uni-lj.si; direktorica, Zavod Putschlerle, center za raziskovanje, kulturo in ohranjanje kulturne dediščine.

hkrati pa se ne ozira na etnične delitve in vključuje vse (sedanje in nekdanje) prebivalce Kočevske.

Idejo za projekt sem dobila v izvedenih dobrih praksah iz tujine in Slovenije, kot je npr. razstava *Rom san – We are Roma* v gothenburškem mestnem muzeju na Švedskem in razstava *Berg der Erinnerungen: Eine Fahrt durch die Geschichte der Stadt*, ki je bila postavljena v Gradcu leta 2003, ko je bil ta evropska prestolnica kulture. Oba primera sta primera vključevanja in izhajanja iz tistih, ki jim je razstava namenjena (v prvem primeru Romov, v drugem pa vseh prebivalcev Gradca). Podoben primer dobre prakse je razstava *EuroVisionLab. En predmet – mnogo vizij – evrovizij*, dobitnica Nagrade ICOM Slovenija za leto 2016. Leta 2015 so jo postavili v Muzeju novejšje zgodovine Slovenije, predmete zanjo pa so izbirali mladi. Pri njenem nastanku sem sodelovala tudi sama. Navedene dobre prakse sem z razstavo *Vitrine spomina* prenesla na območje Kočevske.

S predmeti in zgodbami njihovih lastnikov sem želela spodbuditi razvoj skupne identitete in razvijati občutek pripadnosti vseh prebivalcev Kočevske tej regiji, povečati prepoznavnost kulturne dediščine tega območja med prebivalci Kočevske in Slovenije, pripomoči k večji vključenosti manjšine – Kočevarjev staroselcev v širšo skupnost in spodbuditi sodelovanje s Kočevarji iz tujine. Želela sem podariti, da medkulturne razlike družbo bogatijo, ter povezati manjšinsko, večinsko in izseljensko skupnost v zavedanju, da so vse tri skupnosti in predvsem njihovo sodelovanje pomembni za (kulturni) razvoj kočevske regije in širše družbe. Z vključitvijo vseh treh skupin sem želela spodbuditi sodelovanje med njimi in ponuditi prostor za razpravo, spoznavanje in razumevanje drug drugega. Projekt na ta način spodbuja strpnost in bo, upam, pripomogel k rušenju različnih negativnih stereotipov, ki so (bili) prisotni v preteklosti. Da bi razstava dosegla svoj namen, mora biti dostopna in razumljiva vsem. Zato je štirijezična; dostopna je v slovenščini, angleščini in nemščini, imena predmetov pa so zapisana tudi v kočevskem narečju.

Čeprav so imeli sodelujoči pri izboru predmetov proste roke in je bil le-ta zato poljuben, razstava dobro prikaže raznolikost življenja na Kočevskem nekdanj in danes, pa tudi v izseljenskih kočevskih skupnostih v Ameriki, Kanadi in Avstriji. Predmete lahko razdelimo v štiri sklope. V prvi sklop sodijo tisti, ki pričajo o življenju na Kočevskem od konca 19. stoletja do druge svetovne vojne, npr. lep primer ženske in deklške kočevske noše ali pa žensko spodnje perilo – lepo izvezen modrček, ki so ga nosile ob praznikih, in po razporku preklane spodnjice za vsakdanjo rabo. Krošnjarski koš – spominek in tablica z napisom »Beračenje in krošnjarjenje sta v tej hiši prepovedana« z ene od dunajskih hiš spominjata na med Kočevarji zelo razširjeno krošnjarjenje, tj. prodajo drobnih izdelkov po večjih mestih avstro-ogrske monarhije. Veduta vasi Stari Log v Avstriji večkrat nagrajenega kočevskega slikarja Michaela Ruppeja in roman *Upor v Kočevju* pisatelja Karla Roma

pričata o tem, da je Kočevska poleg ljudske ustvarjalnosti premogla tudi šolane umetnike in ustvarjalce. Drugi sklop vsebuje predmete, ki pokažejo, da so se določene tradicije in obrti na Kočevskem ohranile tudi po odhodu večine Kočevarjev, na primer čebelarjenje in polharjenje z izdelovanjem polhovk oziroma kap iz poljskih kož, ki sta še danes v navadi. Tretji sklop predmetov zajame življenje na Kočevskem po drugi svetovni vojni. Sem sodijo lutke lokalnega lutkarja Matije Glada, lesene smuči ali pa krojaške škarje in obrabljena aluminijasta vilica, ki simbolizirata povojno pomanjkanje in trud povojnih priseljencev za preživetje. Zgovorni so tudi dokumenti Hansa Jaklitscha, ki so mu po vojni poslovenili ime in priimek ter je šele leta 2007, čez 51 let, dobil nazaj svoje pravo ime. V četrti sklop pa sodijo predmeti, značilni za izseljene Kočevarje, ki se tako ali drugače navezujejo na Kočevsko. Rezbarija s podobo cerkvice *Ebna Pille* (stala je med Borovcem in Ravnami), ki jo je v Ameriki izrezljal umetnik samouk Heinrich Puttre, je primer izseljenske umetnosti, ki odseva ljubezen do domovine in spomin nanjo. Želja po ohranjanju tradicije je razvidna tudi iz Kočevskega slovarčka ameriške Kočevarice Marthe Hutter, saj je plod prizadevanj, da bi staro narečje iztrgali pozabi. Lenta Miss Kočevarjev oziroma *Miss Gottschee* iz Kanade pa predstavlja kočevarsko lepотно tekmovanje – novonastalo tradicijo, ki se je z namenom spominjanja na staro domovino razvila med izseljenci v Ameriki. Čeprav se ta tradicija ni razvila na Kočevskem, je danes pomemben del identitete ameriških in kanadskih Kočevarjev. *Vitrine spomina* so bile javnosti prvič predstavljene novembra 2016 v Knjižnici Kočevje. Od februarja do maja 2017 je razstava gostovala v Muzeju novejšje zgodovine Slovenije v Ljubljani, maja in junija 2017 pa v Kulturno-kongresnem centru Dolenjske Toplice. Januarja 2018 se seli v Posavski muzej Brežice, nato pa v avstrijski Landesarchiv Kärnten. Slovesnosti ob odprtju razstave s svojimi nastopi obogatijo plesalci folklorne skupine Društva Kočevarjev staroselcev iz Občic in pevski zbor Cantate Domino iz Kočevja. Ponosna sem, da je Zavodu Putscherle, centru za raziskovanje, kulturo in ohranjanje kulturne dediščine,¹ ki ga vodim od februarja 2016, kljub finančnemu pomanjkanju, zaradi katerega sem vse strokovno raziskovalno delo opravila brezplačno, uspelo zagotoviti sredstva za izdajo štirijezičnega grafično dovršenega kataloga, ki ni zgolj seznam predmetov s fotografijami, pač pa prinaša tudi vsebinsko kar se da celostne informacije.

Lepo vabljeni v Brežice januarja 2018!

1 Zavod je ime dobil po *putscherlu* – manjšem sodčku za vodo, etnografski posebnosti Kočevske, ki so ga do druge svetovne vojne uporabljali prebivalci Kočevske. Primerjali bi ga lahko s priljubljenimi *flaškami* za vodo. Podobno kot so *flaške* danes naše vsakodnevne spremljevalke, so *putscherli* nekdanj spremljali svoje lastnike na poti, zlasti med delom na polju. Tako kot so *putscherli* nekoč hranili vodo da je ostala prijetno hladna, je ena temeljnih nalog Zavoda Putscherle skrb za ohranjanje kulturne dediščine na Kočevskem.